

**МАКРОФІНАНСОВІ ПРІОРИТЕТИ ВЗАЄМОДІЇ З ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИМ
БАНКІВСЬКИМ КАПІТАЛОМ У НОВИХ РИНКОВИХ ЕКОНОМІКАХ
ЯК ЧИННИК СТАБІЛІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОГО РОЗВИТКУ**

Глобальна економічна криза спричинила значні зміни на міжнародних ринках банківських послуг і капіталу, а також мала суттєві наслідки для структури як світової валютно-фінансової системи, так і місцевих фінансових ринків. Однією з провідних тенденцій сучасних міжнародних економічних відносин стає глибока трансформація макрофінансового регулювання у сфері взаємодії національно-господарських систем з транснаціональними банками спричинена радикальним впливом процесів глобалізації фінансового капіталу.

Глобалізація фінансових ресурсів світу призвела до того, що вплив національних урядів у нових ринкових економіках на національні фінанси зменшується. Одночасно підсилюється вплив на національні фінансові ринки транснаціональних банків, міжнародних інституційних інвесторів і міжнародних спекулянтів. В умовах глобалізації стан національних фінансів все більше залежить від поведінки нерезидентів, що активніше виявляють свою присутність на національних фінансових ринках, а також від стану ринків фінансів в інших країнах і регіонах світу й особливо від мінливості кон'юнктури у міжнародних фінансових центрах.

Серед зарубіжних вчених, які зробили значний внесок у розвиток теорії та практики взаємодії з транснаціональним банківським капіталом у нових ринкових економіках, слід відзначити дослідження таких науковців, як П. Аллена, Б. Бухвальда, Ф. ді Мауро, Т. Еша, Дж. Кея, Д. Котца, Т. Коха, В. Лексіса, Е. Максимо, Дж. Ріделя, К. Форстера, А. Хаусер та ін.

Теоретичні концепції методологічних та інституційних аспектів макрофінансового програмування господарського розвитку в умовах інтернаціоналізації банківського бізнесу здійснено в роботах вітчизняних науковців: М.Д. Алексєнка, М.В. Безнощенка, О.Д. Василика, В.В. Вітлінського, А.С. Гальчинського, В.М. Гейця, О.В. Дзюблюка, О.Т. Євнуха, В.І. Мазуренка, М.І. Савлука, А.С. Філіпенка, С.А. Циганова, С.А. Шумської та ін.

Глобальні виклики фінансової кризи у тій чи іншій мірі зводяться до ряду питань щодо того, які механізми варто застосувати для пом'якшення негативних її наслідків на розвиток світової галузі фінансових послуг. Однак, суттєвих наукових роздумів вимагає проблематика майбутнього світового банківського сектору, який у посткризовий період повинен набувати нових рис і отримати нове соціально-економічне наповнення.

Виявлення негативних наслідків процесів фінансової глобалізації, що особливо гостро проявились під час нестабільності 2007-2009 рр., у результаті чого мільярди кошти, акумульовані в декількох світових спекулятивних фондах, піддавшись паніці про ймовірну втрату активів, миттєво були переведені з однієї валюти в іншу лише одним натиском на клавіатуру комп'ютера, чим продемонстрували здатність дестабілізувати грошово-кредитну систему будь-якої країни.

Розгортання нових інформаційних систем та банківських технологій призвело до підвищення здатності фінансового капіталу до швидкого переміщення. Нагальна потреба активізації макрофінансового регулювання у сфері взаємодії з транснаціональним банківським капіталом у нових ринкових економіках як чинник виходу з системної кризи особливо гостро постала після серії регіональних валютно-фінансових обвалів. Фінансові ринки усе ще продовжують боротися з непрозорими структурами капіталу, що нерідко перевищують розумні межі адекватності балансів банківських установ. Поряд зі списанням недіючих (безнадійних) активів, зменшенням своїх балансів банки також намагаються підтримувати запропоновані регулятивними органами рівні капіталу, хоча мобілізувати нові фінансові ресурси на сучасному етапі є вкрай важким завданням. Сучасний світовий фінансовий ринок виглядає спустошеним, оскільки втратив за період 2007-2009 рр. десятки трильйонів доларів [3, с. 8].

Незважаючи на весь інструментарій заходів, що був застосований урядами різних країн, для оздоровлення національних фінансових систем, все ще існує гостра проблема наявності достатньої кількості джерел надходження недержавного капіталу, що міг би підтримати перенасичені баланси крупних транснаціональних банків. Насамперед, банківські кола акцентують увагу на тому, що на сучасному етапі розвитку світової економіки не існує цілісного «фінансового ландшафту», а залишились лише «фінансові руїни». Міжнародна банківська справа знаходиться у ситуації,

домінантною складовою якої є те, що деякі великі фінансові інститути продовжують боротьбу за виживання, а їх акції торгуються за ціною, котра складає від 60 до 70% від їхньої реальної вартості [12].

У цих умовах особливо важливого значення набуває підвищення регулюючої та контролюючої ролі держави як на макрорівні, так і міждержавної співпраці на мегарівні світового господарства. Перед країнами постає термінове завдання мінімізації агресивної, експансіоністської функції міжнародного фінансового капіталу. Очікуються глибокі трансформації у регулятивній політиці на світовому рівні фінансових послуг. Ряд органів банківського контролю не змогли вчасно спрогнозувати й припустити, що розміри деяких банків стануть настільки масштабними, що та чи інша країна просто не буде в змозі їх врятувати. Наприклад, навіть у Великобританії та Швейцарії урядові чиновники були шоковані тим, що капіталізація деяких фінансових інститутів вища за величину економічного потенціалу країни.

Регулятивні органи багатьох держав не змогли також вчасно виявити ті складності, що виникли при функціонуванні структур із трансграничними активами. Однак, вплив міжнародних регулятивних правил і нормативів може бути ефективним тільки під контролем авторитетного міждержавного органа, який в умовах кризових явищ здатний стати кредитором останньої інстанції. Перед керівниками центральних банків різних держав на сучасному етапі постає найважливіше питання формування нового глобального економічного регулятивного інституту, що має бути забезпеченим повноваженнями та ресурсами для уникнення катастрофи 2008-го року у майбутньому. При чому, основним завданням даного міжнародного інституту стане формування нових правил для управління ризиком, які транснаціональні банки приймають на себе.

Запровадження низки регулятивних заходів для нормалізації ситуації у галузі фінансових послуг наприкінці 2009 р., а саме стабілізаційні пакети для великих банків, зміни у монетарній політиці а, також у сфері фінансового стимулювання надала свої позитивні результати. Зокрема, завдяки інтервенціям центральних банків поступово зменшився дефіцит ліквідності, намітилося відродження різноманітних інструментів фінансування, розпочались торги на ринку облігацій з покриттям. Однак, високий рівень безнадійних позик (non-performing loans – NPL), слабких активів і кредитних втрат банківських груп у суто кількісній оцінці дає підстави розглядати питання про необхідність націоналізації деяких структур.

Саме тому, ефективним засобом на сучасному етапі виходу з системної кризи є масова рекапіталізація банків, при чому, за участі держави. Крім того, банкам буде досить складно в найближчі роки мобілізувати новий капітал для компенсації теперішніх і майбутніх втрат без державної допомоги. Так, крупні західноєвропейські банки протягом кризового періоду 2008-2009 рр. змогли залучити \$175 млрд., з яких 62% - за допомогою емісії нових акцій. Близько 57% усього сконцентрованого капіталу було надано національними урядами [7].

Однак, хвиля націоналізації, що захлинула світовий фінансовий сектор, ускладнює фінансовим установам завдання мобілізації капіталу, оскільки ситуація для інвесторів у даному випадку залишається невизначеною і малозрозумілою. Відсутність у інвесторів чіткого розуміння складних структур капіталу банків зробило для останніх майже неможливим залучення акціонерних внесків лише як у самій основній і дорогій формі. Одночасно інвестори стурбовані націоналізацією фінансових інститутів і масовим розмиванням акціонерного капіталу, що теж створює для банків складності у сфері мобілізації чистого власного капіталу. Адже нема рації компенсувати втрати за рахунок використання гібридних інструментів, що включають зобов'язання по відшкодуванню збитків через 10-20 років.

Компаративний аналіз сучасних напрямів реформування державних механізмів макрофінансового регулювання в умовах взаємодії з транснаціональним банківським капіталом дозволяє стверджувати що, ситуація в КНР є показовим прикладом зворотніх тенденцій на фінансовому ринку, де на відміну від західноєвропейських ринків протягом 2009 р. розгортався кредитний бум. Лише за перше півріччя 2009 р. китайські банки надали позики на суму біля \$1.1 трлн. і активно продовжують фінансування різних проектів [2, с. 6].

Форми та методи стимулювання ділової активності у реальному секторі національної економіки КНР були відпрацьовані ще 20-30 років тому, коли уряд наказував банкам необмежено кредитувати великі державні підприємства. Однак, дане політичне рішення щодо кредитування призвело до нагромадження у фінансових інститутів величезних обсягів безнадійних боргів, які позичальники і не збиралися повертати. На 01.01.2004 р. їхній обсяг досяг позначки 20,4% від сукупного кредитного портфелю банківської галузі, що складав 16,5% ВВП Китаю [6, с. 20].

Дані негативні процеси загрожували перерости у стійкі тенденції макроекономічної ситуації в КНР, однак саме урядові заходи у сфері трансформації регулятивних макрофінансових механізмів

дозволили мінімізувати ризики нестабільності. Зокрема, була створена Банківська регулятивна комісія (CBRC) як інституційний важіль протидії, згодом під його наглядом до національних кредитно-фінансових установ були спрямовані \$100 млрд. державних коштів, а також були сформовані преференції для залучення транснаціональних банків, як іноземних стратегічних партнерів, що крім грошей, надали китайським банкірам передовий досвід, управлінські знання та бізнес-технології. До кінця 2008 р. безнадійні борги скоротилися до 2,5% від кредитного портфелю, що також супроводжувалося глибокими змінами в корпоративній культурі: співробітники фінансових інститутів почали діяти як стратегічні управлінці, а не як агенти-провідники урядової політики.

Наслідком глибокого реформування став вихід крупних китайських банків на траєкторію самопідтримуючого зростання, про що яскраво свідчить лістинг у Гонконзі Bank of China, Industrial and Commercial Bank of China та China Construction Bank (CCB). Важливо підкреслити, що дані кредитно-фінансові інститути показали достатньо високі господарські результати у період світової економічної кризи і глобальної рецесії, зокрема в CCB прибуток до оподаткування на 01.01.2009 р. збільшився на 26,9%, тобто майже до 120 млрд. юанів (\$17.5 млрд.), CCB став лідером у галузі по швидкості збільшення доходів від відсотків і комісій (22.8%). Крім того, банк створив спеціальні філії для обслуговування малих і середніх підприємств, управління розрахунково-касовим обслуговуванням та інвестиційного банкінгу, розширивши базу роздрібних клієнтів і збільшивши обсяги оптових операцій, де CCB займає перше місце в країні в сферах інфраструктурного фінансування і страхування іпотек. При цьому, 98% бізнесу CCB зосереджено в КНР, де функціонує 13,4 тис. відділень та найбільша у світі мережа банкоматів (31.9 тис. АТМ на 01.01.2009 р.) [6, с. 21].

Можна стверджувати, що більшість китайських банків виявили стійкі передумови протидії кризовим явищам глобального характеру. Зрозуміло, що світова криза досягла КНР, надвисокі темпи зростання економіки, що дотепер забезпечували соціальну стабільність (збільшення кількості робочих місць зі швидкістю 20 млн. на рік) залишилися в минулому. Потоки ліквідності вже досягли максимальних позначок на біржі, ринок нерухомості демонструє швидке зростання цін. Крім того, китайський експорт різко скоротився протягом 2009 р.: річний спад склав 23%, а прямі іноземні інвестиції зменшилися на 35,7% [10].

Однак слід відзначити, що державна політика КНР у сфері макрофінансового програмування економічного розвитку чітко обстоює пріоритети макроекономічної динаміки, навіть нехтуючи ризики прогресу. Влада не тільки змусила банкірів профінансувати половину пакета стимулювання економіки (4 трлн. юанів, або \$586 млрд.), але і всіляко підштовхує їх до подальшого розширення обсягів кредитування. І хоча Центробанк КНР усвідомлює, що лавина кредитів неминуче відобразиться на макрофінансових показниках обсягів грошової маси та інфляційних очікуваннях, обсяг безнадійних боргів продовжував скорочуватися не тільки як частка від швидко зростаючої бази, але й в абсолютних показниках. Саме китайські фінансові інститути зараз являють собою могутні механізми, здатні підняти економіку. Протягом першого кварталу 2009 р. тільки 37% виданих банками кредитів були середньо- і довгостроковими, котрі явно були призначені для фінансування інфраструктурних проектів [8, с. 36].

Центральний банк КНР, у свою чергу, стимулював кредитну активність фінансових установ, прийнявши рішення знизити вимоги до позичальників, що займаються розвитком інфраструктури. Для проектів автомагістралей, залізниць і метро гранично припустиме відношення власного капіталу до загальної суми активів було зменшено від 35 до 25%, а морських портів і аеропортів – до 30%. Це полегшило місцевій владі доступ до банківських кредитів. Природно, що масоване вливання грошей в економіку швидко принесло плоди. І хоча експорт перестав скорочуватися, через масове збільшення кредитних спредів, пов'язане з підвищенням ризику дефолтів, його річний спад за перші чотири місяці 2010 р. досяг 21% [9].

Однак більш половини позик (2.4 трлн. юанів) були короткостроковими, і з них близько 1.5 трлн. юанів – це позички, надані для оплати поточних рахунків. З початку 2009 р. їх обсяг збільшився на 150%. Це означає, що гроші по низьких ставках видаються для порятунку компаній, яким загрожувало банкрутство (принаймні, на той момент), або з метою фінансування ризикованих спекуляцій на біржі й у сфері нерухомості. Це дуже небезпечно для банків, причому, наслідки можуть виявитися ще більш важкими, чим перед останнім раундом банківської реформи, коли частка безнадійних кредитів перевищувала 20%. До того ж, програма стимулювання економіки, що містила 53 тис. нових інфраструктурних проектів, збільшила дефіцит держбюджету 2009 р. до 3% від ВВП (рекорд за останні 30 років) у порівнянні з 0.4% у 2008 р. [11, с. 42].

У даному контексті важливо згадати про азіатську фінансову кризу 1997-1998 рр., коли китайські банки в такий же спосіб стрімко розширювали кредитування, масово видаючи гроші

некредитоспроможним державним компаніям. Результатом стали гігантські безнадійні борги, які держава викупила до виду своїх найбільших фінансових інститутів на IPO. Ймовірно, що на сучасному етапі політика Центробанку КНР спрямована на застосування тієї ж схеми – викупити у банків ризикові борги у період, коли економіка почне генерувати гроші з докризовою швидкістю. Зокрема, для попередньої рекапіталізації уряд Китаю виділив \$100 млрд., що складає 5% від сукупних валютних резервів Отже, основним макрофінансовим пріоритетом є завантаження банків безнадійними боргами та їх наступна рекапіталізація – як один з механізмів, що застосовується державою для спрямування своїх валютних резервів у реальний сектор національної економіки [4].

Важливо, що дані активна роль держави у взаємодії з транснаціональним банківським капіталом викликає негативну реакцію у західних економічних колах, адже при згаданих схемах неминуче постраждають акціонери. Насамперед, при залученні державного капіталу їхні пакети будуть розмиті. Але ще більш реальний збиток інтересам міжнародних інвесторів може нанести збільшення питомої ваги безнадійних боргів. Адже, коли вони придбали акції китайських банків у ході розміщення IPO, то вірили у перспективи, що ці інститути, корті у минулому були просто агентами обслуговування державних субсидій, здатні реформуватись на суб'єктів генерування прибутків. До того ж, для більшості інвесторів найважливішим була саме обіцянка уряду КНР щодо проведення радикальної банківської реформи: ефективно функціонуючі банки, діяльність яких базується на комерційних принципах, мають вирішальне значення для довгострокового економічного прогресу Китаю. Зрозуміло, що на сучасному етапі виходу з економічної кризи, країні необхідні економічні стимули, але для неї важливі і банки, що ефективно розподіляють капітал і керуються в гідному довіри регулятивному режимі.

Розглядаючи протиріччя сучасних процесів транснаціоналізації банківського капіталу у нових ринкових економіках з погляду на трансформаційний аспект в умовах виходу з системної кризи світової економіки, можна стверджувати, що вже протягом наступних 3-5 років світова банківська система набуде глибоких змін. Великі банківські групи більшості держав, як індустріально розвинутих, так і країн, що проводять системні трансформації, будуть виглядати абсолютно інакше: деякі з них зникнуть, інші будуть поглинуті більш успішними конкурентами. Навіть банківська система США на сучасному етапі кардинально відрізняється від тієї, якою вона була декілька років тому: інвестиційні банки припинили своє існування і трансформувались у банківські холдингові компанії, самі ж банки зосереджуються на своїх ключових підрозділах, а ті часи, коли фінансисти робили гроші з повітря, залишилися у далекому минулому.

Вибір моделей формування макрофінансових пріоритетів взаємодії з транснаціональним банківським капіталом для України як необхідної передумови виходу з системної кризи також вимагає глибокого переосмислення. Адже застосування західних ліберальних моделей є передчасним, а використання китайської моделі є неможливим з багатьох причин, зокрема: відсутності великих обсягів золотовалютних резервів, великого корпоративного боргу, а також меншими масштабами внутрішнього ринку.

Взагалі, аналізуючи сучасну історію розвитку банківського регулювання в Україні, варто звернути увагу на, здавалося б, парадоксальний факт наявності перманентного конфлікту між стратегічними (і, як показує практика, найчастіше вірними) ініціативами регулятора і поточними інтересами учасників банківського ринку. Як показовий приклад можна згадати про зусилля НБУ за рік до кризи щодо боротьби з доларизацією банківського сектора й введення обмежень на кредитування населення в іноземній валюті. Ці зусилля виявилися марними завдяки активному опору банківського співтовариства. Фінансові кола не погодилися втратити значну частину бізнесу і домоглися відстрочки такого обмеження, хоча й усвідомлювали високий рівень валютних ризиків. У результаті тільки в I-й половині 2008 р. було видано валютних кредитів населенню (у тому числі іпотечних) у розмірі, що перевищував \$7 млрд. При чому, дана хибна тенденція домінувала на піку зростання цін на нерухомість, яка згодом знецінилася. Як наслідок, значна частка цих кредитів (близько 40%) для банківської системи виявилася проблемною [5, с. 43].

Однак, навіть у посткризовий період, який вимагає конструктивних дій від власників комерційних банків, у питаннях докапіталізації спостерігається активний опір банківського співтовариства. Як і у докризовий період, коли не були запроваджені стандарти банківського нагляду Базель-II, більшість авторитетних українських банкірів наполягають на несвоєчасності нововведень. Небажання акціонерів збільшувати капітали їх банків є цілком природним явищем, адже господарська діяльність сектора збиткова, а адекватні прибутки очікуються лише у довгостроковій перспективі. Подібне небажання характерне і для великих, і для дрібних банків, як національних, так і дочірніх установ міжнародних банківських груп. Разом з тим, альтернативи капіталізації (як інструмента

підвищення рівня надійності банків) не знайдено. Підвищення вимог до капіталу банків не є суто національною особливістю України, а виступає на сучасному етапі загальносвітовою тенденцією розвитку фінансових ринків.

Безумовно, жорсткість контролю над банками є глобальним трендом. Необхідно визнати, що правила гри на глобальному фінансовому ринку найближчим часом будуть домінувати над національними регулюванням фінансового сектора. Це твердження стосується не тільки сфери встановлення нормативів адекватності капіталу а й більш широкого кола питань господарської практики, прикладом чому є введення в дію нового Закону України «Про протидію легалізації злочинно отриманих доходів». Норми Закону підсилюють правила фінансового моніторингу для банків, що викликає негативну реакцію банківських установ. Однак, прийняття даного Закону по суті стало адаптацією (наближенням) норм українського законодавства до міжнародних стандартів, які в західноєвропейських країнах є ще більш жорсткішими.

Зокрема, на рівні директив ЄС питання відмивання «брудних» грошей все частіше розглядається в контексті так званого compliance (дотримання регулятивних вимог і правил професійного поведіння). Вимоги compliance не обмежуються боротьбою з відмиванням грошей, вони також охоплюють правила щодо запобігання корупції, регулювання банківської практики операцій з інсайдерами, використанню інсайдерської інформації при проведенні угод, а також встановлюють нормативи запобігання конфлікту інтересів [1, с. 60].

Важливо підкреслити, що дочірні установи транснаціональних банківських груп, що функціонують в Україні, вже починають імплементацію даних правил незалежно від їх запровадження в українському законодавстві, адже вже в короткотерміновій перспективі будь-який український кредитно-фінансовий інститут навряд чи зможе претендувати на запозичення на міжнародних фінансових ринках, якщо не відповідає стандартам системи compliance. На сучасному етапі виходу з системної кризи банківський сектор повинен відповідати не лише національним вимогам макрофінансового регулювання, але й міжнародним стандартам і нормам, які визначають розвиток світового регуляторного середовища.

Література

1. Андрушак Є.М. Організаційно-економічні аспекти координації грошово-кредитної та фіскальної політики України / Є.М. Андрушак, В.С. Хар // Економіка і управління. – № 2 (46). – К.: Європейський університет, 2010. – С. 55 – 61.
2. Бондаренко Д. Европа обхаживает Китай / Д. Бондаренко // Экономические известия. – 10.11.2010. – №195 (1428). – С. 6.
3. Зайцев О. Новый мировой регулятивный порядок / О. Зайцев // Банковская практика за рубежом. – 2009. - №10. – С. 7 – 13.
4. Захарін С.В. Перспективи гармонізації кредитної та інвестиційної політики в умовах стимулювання економічного зростання / С.В. Захарін // Вісник Донецького національного університету. - № 1/ 2010. – Серія В. Економіка і право. – С. 308 – 311.
5. Лавренчук В. По базельському счету / В. Лавренчук // Инвест-газета. – 2010. – (01-07.11.2010) – С. 43.
6. Резник Г. Поднебесный пузырь / Г. Резник // Банковская практика за рубежом. – 2009. – №9. – С. 19 – 23.
7. Ash T. Local Markets Strategy: Predicting Sovereign Debt Crises / T. Ash, I. Ahmad, D. Dwor Frecaut // Research Recommendations. – UK.: The Royal Bank of Scotland - 25 June 2009. – 14 p.
8. Di Mauro F. The Global Downturn and its Impact on Euro Area Exports and Competitiveness / F. Di Mauro, K. Forster, A. Lima // Occasional Paper Series., European Central Bank, 2010, Frankfurt am Main, Germany – No119 / October 2010 – 51 p.
9. Dinger V. Do foreign-owned banks affect banking system liquidity risk? / V. Dinger // Journal of Comparative Economics. Volume 37 (2009) Issue (December). – P. 647-657.
10. Hawser A. Features: Awards–Best Emerging Market Banks 2010 Asia / A. Hawser // Global Finance., May 2010. – P. 56-61.
11. Keay J. Emerging European economies are starting to recover from a steep and painful slowdown / J. Keay // Global Finance. Features: Regional Report – Central & Eastern Europe, May 2010. – P. 40-42.
12. Ma Z. Evaluation of team interaction patterns during NPD within European and Chinese contexts / Z. Ma, K. Pawar, C. Lin, J. Riedel // International Journal of Chinese Culture and Management, Vol.1 (1). – P. 70-72.

Рецензент докт. экон. наук, профессор В.И. Крамаренко